

שמעתא למיקתא

גליון כה"פ, שופטים ה'תש"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'
האם איכא חיוב לקום לפני מי שגובה ונותן צדקה

מבואר במסכת קדושין (ג.) דאע"פ שאין בעלי אומניות חייבין [עייני תוסי' שם] לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם, מ"מ עומדים מפני מביאי ביכורים. וע"ז אמר רבי יוסי בר אבין בוא וראה "כמה חביבה מצוה בשעתה" שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים, ודחתה הגמ' דדלמא שאני התם דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא [שלא יביאו עוד, שיאמרו נבזים אנו בעיניהם, ולא משום חיוב מצוה, עייני רש"י].

להנה מצינו בט"ז (יר"ד סי' שסב ס"ק ב) שכתב ע"פ הגמ' הנ"ל דב"כ דבר מצוה" שאדם הולך ומתעסק בה יש לעמוד לפניו, ולמד כן נמי מדברי הירושלמי (ביכורים ג, ג) שאמרו שיש לקום לפני מלווי המת המקיימים מצות גמילות חסד, דב"כ דבר מצוה" שאדם הולך ומתעסק בה יש לעמוד. וכדברי הט"ז מבואר להדיא **בספר חסידים** (סי' תקפ). [אולם עייני בשו"ת נוב"י (המבוא לקמון) שכתב דמצות הנהגות בזמנים ידועים ואין להן תשלומין עליהם נאמר חביבה מצוה בשעתה דאטו יקומו בעלי אומנות בכל יום מפני קורא ק"ש בעונתה הא ודאי ליתא. אולם עייני **במחנה חיים** (ח"ג אר"ח סס"ד ד"ה ואידי) שדחה דברי הנוב"י דאדרבה מצינו שיש למצוות הנהגות בכל יום מעלות תדיר כמבואר בזבחים דתדיר קודם למצוי, ע"כ]. וע"כ צ"ל בדעתם שמה שדחו בגמ' שם "שאני התם דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא" אינו אלא דחיה בעלמא.

וכ"כ **ביד אליהו** (מלובלין סי' נד ד"ה ואשיב מענה בעד) דאע"ג דדחי ליה בש"ס (קדושין שם) דרך התלמוד לדחות דרך פלפולא בעלמא וכן משמע דק"י"ל חביבה מצוה בשעתה בפ"ו דפסחים (סח:) והקטר חלבים כו' תניא אר"ש בא וראה כמה חביב מצוה בשעתה כו' משמע דהכי ק"י"ל, ובמנחות (עב.) נמי מביא האי דר"ש. וא"כ נכון לעמוד בפני המתעסק הגובה צדקה. אכן אם הוא בשכר נ"ל דאינו בכלל זה דהא להנאת עצמו מכוין, ע"כ. [אולם עייני **בביאור הלכה** (סי' לח) שכתב שמי שכוונתו בשה למצוה ולהרוויח, מיקרי עוסק במצוה]. והביא דבריו להלכה **הפתחי תשובה** (יר"ד סי' רנו אות א). וכן מצאתי **בדרך אמונה** (מתנות עניים פ"ט ס"ק ו) שיש לקום מפני הגובה צדקה כשהוא הולך וגובה מאיש לאיש כמו מפני כל עושה מצוה, ע"כ.

אלא שמנהג העולם לכאורה אינו כן ולא מצאנו שעומדים לפני גבאי צדקה ועושי מצוה, ולפי הנ"ל צ"ע אמאי נוהגים כן. וע"כ צ"ל ש"ל שדחית הגמ' קיימת. ומה שהביא היד אליהו ראייה מהא דאיתא בפסחים ומנחות. עייני **בארצות החיים** (סי' כה המאיר לארץ ס"ק יב) שכתב דהא דקדושין וחולין לא דמי לשאר מקומות דשם ענין אחר הוא. וכ"כ **בדברי מלכיאל** (ח"א סי' ג אות י) דחביבה מצוה המבואר במנחות היא חביבה שלא תדחה לזמן אחר, והא דקדושין הוא שהיא מצוה יקרה ממצוה אחרת שאין לה זמן "לענין כיבוד", ע"כ. וא"כ שוב ליכא ראייה.

וכן מבואר **במהרי"ק** (סוף שורש ט ד"ה וגם יש במנהג) דלפי מסקנת הגמ' ענין הקימה היא היכן דאיכא חשש מכשול לעתיד לבא. שהרי כתב "ראוי" לעשות לכל ירא שמים והולך בעקבותיהם להחזיק ידי עושי מצוה ולהשתדל להרגילם בכך וכמו שמצינו במסקנת הש"ס הנ"ל, ואם בימים הראשונים שהיו כמלאכים חששו כדי שלא להכשילן לעתיד לבא, כ"ש וכ"ש בזה"י שאנו כחמורים ולא כחמורו דר' פנחס בן יאיר, שיש לחוש שלא להכשילן לעתיד לבא, ע"כ. וכן משמע מדברי ה**נודע ביהודה** (קמא חא"ח סי' כז ד"ה והנה עלה) שלמסקנא לא נקטינן בענין קימה דחביבה מצוה בשעתה. [וכן יש ליישב הירושלמי שהביא הט"ז דהכוונה כדי שלא יכשלו לעתיד לבא].

ואע"פ **שבפירוש המשניות להרמב"ם** (ביכורים פ"ג מ"ג) מבואר דנקטינן דחביבה מצוה בשעתה וע"כ "חייבים" לקום מפני עושי מצוה, מ"מ כבר כתב שם דאין זה א"כ הנכנסים הם קהל, דכבוד צבור שאני. [ועייני ברע"ב (שם) שמטעם חביבה מצוה בשעתה עומדים מפני נושאי המטה שהמת בה ומפני נושאי התינוק לברית מילה, ועייני בתוסי' אנשי שם (אות ג) מה שתמה על דברי הרמב"ם ומש"כ ע"ז ה**ברכ"י** (יר"ד סי' רמד אות ז), ודו"ק]. [שו"מ בתשובות והנהגות (ח"ד סי' ריח) שגם עמד ליישב מנהג העולם, עייני].

עבודת חודש אלול (א)

א. כיצד להשאר ב"אלול" כל השנה

הובא בספר תורת רבי ישראל מסלנט (פ"ד): "ידועה אמרתו של הגרי"ס: כל השנה צריך להיות כמו "אלול", ו"אלול" עצמו הלא הוא "אלול".... ועוד היה אומר "העולם נוהג לשוב בתשובה בימי הסליחות, אנשי מעשה מקדימין לשוב בחודש אלול, ואני אומר שיש להתחיל בתשובה תיכף אחר נעילת יום הכיפורים". היינו ה"אלול" צריך להתחיל מתחילת השנה". ע"כ. ויתכן לבאר את הדברים כך.

הנה כאשר מגיע חודש אלול מרגיש כל אחד צורך להתקדם בעבודת ה' כפי יכלתו למען יוכל להגיע בהכנה הראויה לימי הדין של ר"ה ויה"כ, אלא שפעמים רבות נראה שההתעוררות היא רק לשעתה וזמן קצר אחרי שעוברים הימים חוזרים אנו למקום בו היינו קודם. והסיבה הטבעית לכך נראית פשוטה, שטבע האדם כך הוא, לפעול רק כפי ההכרח, ובימים אלו מחמת ההכרח לזכות בדין פועלים אנו כפי יכלתנו לשפר את מעשנו ודרכינו, ופעמים רבות שהמעשים הנעשים בזמן זה נובעים מתוך התלהבות והתעוררות זמנית, אך אין בהם התבוננות והסתכלות לטווח הארוך.

ולכן בד בבד עם הידיעה בחשיבות ומעלת הימים וסגולתם לשוב אליו ית', יש לתת את הדעת שההתעוררות בזמן זה לא תהיה רק מתוך התלהבות רגעית וזמנית, אלא בהדרגה מתוך נקודה פנימית, אמיתית, ורצינית, וכמבואר בדברי המס" (פרק ב') בענין עצת היצר שאינו נותן לבני אדם להתבונן על מעשיהם "כי יודע הוא שאילולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם ודאי שמיד היו מתחילים להנחם ממעשיהם והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי".

רק תשובה כזו הבאה מתוך התבוננות אמיתית, היא זו היכולה להשאר לכל ימות השנה, באופן שמצד האדם בעצם אין נפק"מ בין חודש אלול לשאר ימות השנה, ורק שאז הזמן מסוגל יותר. וע"י שנתבונן היטב נוכל בימים אלו לבנות לעצמנו תכנית כיצד נוכל במשך השנה לשנות את דרכנו. וכל הבא בשערי העבודה רואה שכדי לשנות אפילו דבר קטן כקוצו של יו"ד נדרשת עבודה רבה ומאומצת. ויתכן שזו כוונת הגרי"ס שכל השנה צריך להיות כמו אלול. וממילא אנשי מעשה מתחילים לשוב מיד אחרי יוה"כ, והיני רב כהכ"ת בעלמא להגיע ליום הדין, אלא כתחילת הדרך לפי מה שהגיע והשיג בדעתו בימי הדין שעברו.

ב. יקרות וחשיבות ימי אלול

ובאמת שערך העבודה בימים קדושים אלו גדול מאד, שהרי כשם שכל מועד ומועד הוא זמן יותר מיוחד ויותר מסוגל להתעלות בנקודה מסוימת משאר ימות השנה, כך הוא הדבר בימים אלו, ובפרט שהימים מסוגלים משום הסייעתא דשמיא המיוחדת וקרבת ה' בבחינת "אני לדודי ודודי לי" הקיימת אז.

והנה, בימים אלו הרבה חוזרים ממקומות המנוחה והנופש ששהו בהם, ויתכן לומר שימי הנופש לגוף הם ציור ומשל לימי אלול שאחריהם שהם ימי "נופש" עבור הנשמה, וכמש"כ הג"ר ירוחם ממיר צ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ב עמ' רלב) "יש מקומות מרפא שונים שמתקבצים שם אנשים מכל הארצות להתרפא ע"י הסגולות הטבעיות של מקומות אלה ומעייני הרפואה אשר שם המסוגלים להביא ארוכה ותעלה למחלות ומכאובים שונים. והנה מכל קצוי תבל באים לפינה מיוחדת כזו, שוהים שם איזה שבועות וזה מספיק להם לכל השנה ולפעמים גם לשנים הרבה. ונידון מזה לרוחניות, שגם שם לפמשנ"ת יש מקומות קבועים המקודשים ומטוהרים שאף רק הבטה באותו המקום מספיקה לאדם על כל ימי חייו...."

בנסעי לקרלסבד שמעתי ב' נוסעים משיחים זה עם זה: בבואנו לקרלסבד נשים פעמיים קודם כל ישר אל ה"קאלאנדע" (מקום שנית מי מעינות הרפואה), אף טרם נסתדר אל נא נבטל מה"שתיה"....

אם חז"ל קבעו לנו ימי האלול הרי ודאי שד' שבועות אלו מספיקים, ודיים לאדם בכדי להשיג בהם הכל, וכמה זה מחייב לייקר אף רגע אחד של אלול... "ימי רצון" - מילים אלו מספיקות כבר לעורר את האדם על חובת עבודתו ולזרזו על כל רגע ורגע העובר עליו מימי אלול, שאין לו לאדם "ימי קייטא" ברוחניות כימים אלו, שימי קייטא בגשמיות הם כאין וכאפס נגד "ימי קייטא" רוחניים אלו, ולכן יזהר ויזהר לייקר ולחוש על כל רגע ורגע".

נערך ע"י מחבר הקונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות" מסדרת "עבודת המועדים" - להערות בטל' 6711693 - 02

האם חייב אדם לתת כל ממונו ולא לעבור על איסור דרבנן

פסק הרמ"א (סס"ו תרנו) דחייב אדם לתת כל ממונו כדי לא לעבור על לא תעשה. והנה יש לדון האם גם באיסור דרבנן חייב לתת כל ממונו. וכבר הסתפק בזה **הפמ"ג** (פתיחה כוללת ח"ד אות י'). [ועתה מצאתי **במנחת אלעזר** (ח"ד סי' ל"ד ד"ה אולם קשה על דבריו) שהוסיף שגם בעשה דרבנן יש להסתפק בכח"ג, כיון שיש לאו דלא תסור גם במ"ע דרבנן].

להנה כבר כתב **הרמב"ם** (שרש א, ועשה קעד, ועיין לאו ש"ב) שכל מה שצונו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירונו ממנו כבר צוה משה רבינו ע"ה בסיני שהוא צונו לעשותו, והוא אמרו ע"פ התורה אשר יורוך וגו', והזהירונו יתברך מעבור דבר מכל מה שתקנו אותו או גזרו, ואמר לא תסור וגו', עכ"ל.

ועיין **ברמב"ן** (שרש א) שלמד שכוונת הרמב"ם שהעובר על איסור דרבנן עובר על איסור תורה ממש וע"כ תמה על דבריו דאיך יפרנס הרמב"ם הכלל המפורסם דספק דרבנן לקולא, והרי בכל איסור דרבנן יש משום איסור תורה. וע"כ מסיק שאין הלאו דלא תסור נאמר אלא על דברים שדרשו חכמים ב"י"ג מדות. נכון הבנת **החינוך** (מצוה תצו).]

אבל הקנאת סופרים (שרשים שם) **והקרית ספר** (הובאו דבריו בלחם משנה שם א, א) כתבו ליישב שכוונת הרמב"ם שהעובר איסור דרבנן לא עובר על לאו ועשה, אלא דוקא אם חולק עליהם ואינו מודה לדבריהם. וכן נקט **החיי אדם** (הל' פסח נשמת אדם אות כ). ועיין **היטב בשערי תשובה** (שער שלישי אותיות ד-ה). [ועיין **בחות יאיר** (סי' ט"ה ועוד) שכתב שאפילו לפי הרמב"ם שבכלל לא תסור גם גזירות ותקנות חכמים, מ"מ לא הו"ל לאו גמור אלא מצאו סמך על פסוק הני"ל. אולם עי"ש סי' י' שמשמע ש"ל שעוברים על הלאו ממש, ועיין עוד **בשאלת יעב"ץ** (ח"ג סי' ק"א) שכתב שלא דלא תסור הוא לאו שבכללות, אולם נקט דאיסורא איכא ונענשים ע"ז בדינא רבה מיהת].

אולם מצאנו **בגינת ורדים** (להפמ"ג כלל ע) שכתב דבאמת לפי הרמב"ם העובר על דבר שגזרו רוב חכמים שבאותו הדור עובר על לאו דלא תסור **ודין תורה ממש להם**, עכ"ל. **ובתשובת חת"ס** (או"ח סי' טו בסוף התשובה) כתב גם שלדעת הרמב"ם כל דתקינו חז"ל דאורייתא ממש הוא, והעובר על דבריהם עובר בעשה ולא נכון היא הבנת **המגילת אסתר** (שרש א) וכתב דלפי הרמב"ם הטעם שספק דרבנן לקולא הוא משום שמחלו ליקרייהו. ועיין **בשו"ת בית שלמה** (אר"ח סי' י"ד ד"ה ובוה סובור רש"י). ועיין **בפמ"ג** (סי' קסח מ"ז ס"א) שכתב שמי שאינו מקיים סדר קדימת ברכות עובר על דברי תורה ומקרי עברינא, אע"פ שאין דין זה אלא מדרבנן (עיין פמ"ג מ"ז סי' ר"א ס"ק ג).

ולאור דבריהם י"ל דלא גרע איסור דרבנן מאיסור תורה שהרי גם העובר על צווי חז"ל עובר על איסור דאורייתא. וכן כתב **הרדב"ז** (ח"א סי' קמה) שאדם צריך למסור כל ממונו ולא לעבור אפילו על איסור דרבנן כיון שהעובר על דרבנן עובר על לא תסור, והרי העובר על איסור תורה חייב למסור כל ממונו. ועי' **בזרע אמת** (ח"ג או"ח סי' לב ב"ה אכן צ"ע) שכתב שרוב המפרשים חולקים על הרמב"ם וע"כ דחה דברי הרדב"ז.

מיהו **בהגהות הרע"א** (יר"ד סי' קנז), **בפת"ש** (שם ס"ק ד) **ובספר חפץ חיים** (הל' לשה"ד כלל א בבמ"ח אות י) פסקו כדברי הרדב"ז הנ"ל להלכה. [ועיין **במרגניתא טבא** (שורש א) **ובמהרצ"ח** (תורת נביאים פ"ג מאמר לא תסור) שלדעתם לפי הרמב"ם עוברים על איסור תורה אבל דוקא בתקנות שנתקנו בלשכת הגזית]. הו"ל אומר שהעובר על איסור דרבנן נמצא עובר על עשה ולא וע"כ עליו לתת כל ממונו כדי להמנע מלעבור על דבריהם. [ומה שהבאנו לעיל שהפמ"ג בפתיחה כוללת נסתפק בזה, ע"ש דס"ל ד"ל דחכמים לא גזרו בכח"ג], ודו"ק.

אלא שלכאורה צ"ע על דברי הרמב"ן הנ"ל דס"ל שהלאו דלא תסור לא נאמר על גזרות חז"ל מהיכן נובע חיוב לשמוע לדבריהן.

וכבר עמד בזה **הקובץ שיעורים** (קונטרס דברי סופרים סי' יא אות טו) דלא מסתבר שלדעת הרמב"ן אין שום חיוב מן התורה לשמוע דברי חכמים, וע"כ מסיק (שם אות יח) שאנו חייבים לעשות כדבריהם (אפילו להרמב"ן) שהרי אנו מקיימים בזה רצון השי"ת שהסכימה דעתן לדעתו, ומ"מ כיון שלא בא עליהן ציווי מפורש בתורה הן קלים מדברי תורה המפורשים, [ועיין עוד שם (אות לב) שכתב בשם הגר"ח מוולאז'ין שפירש שלהרמב"ן נהי נמי שנצטוונו בסיני לשמוע לדברי חכמים והעובר על דבריהם עובר על הצווי הזה, מ"מ אין בהן ציווי מצד עצמן, והרמב"ם ס"ל דיש לכל דבר של דבריהם איסור מיוחד]. וכנ"ל כתב **בשערי יוסר** (שער הספיקות פ"ז ד"ה ונראה), **ובשו"ת מנחת שלמה** (ח"ב סי' נח אות ג).

האם גר מותר לומר קדיש על אביו גוי

נשאל **בשו"ת זקן אהרון** (וואלקין, ח"ב י"ד סי' פז) האם גר יכול לומר קדיש עבור אביו הגוי, ויישב דפשוט דמותר דעדיף מאביו מומר שבבחירתו ורצונו החופשי נשתמד והמיר כבודו יתברך ואפ"ה כתב הרמ"א (יר"ד סס"ו שעו) דבני אומרים עליו קדיש, ואיזה איסור אפשר לומר בזה שיחא אסור לתקן נשמתו ע"י אמירת קדיש ולימוד המשניות. ואם מספקא הא מספקא אם יש חיוב על בנו.

והנה **הרמב"ם** (ממרים פ"ה ה"א) כתב דהגר אסור לקלל אביו עכו"ם ולהכותו ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכו' אלא נוהג בהם מקצת כבוד. הרי לן שברור מללו דגר חייב לנהוג כבוד באביו, וכיון דאמירת קדיש מטעם כבוד הוא כמש"כ **המעבד יבק** ולא עוד אלא דמי שמונע מלומר קדיש הרי הוא כמבזה לאבותיו שוב י"ל שגם הגר מחויב לומר קדיש.

וסיים, אכן מפני שאין להורות הוראה שנראה תמוה לרבים, וא"כ למה דווקא לומר אמירת קדיש והלא מי ימחה בידו ללמוד תורה או להגיד מזמורי תהלים, ועוד מי בא בסוד ה' לידע אם יש תיקון לנשמת עכו"ם נמי, ומסיק שיוכל לפעמים להתפלל בפני העמוד וגם לומר קדיש באופן שלא יהיה בולט שמחמת אבולתו עושה עי"ש. נכון "זכור" רשאי לומר כמש"כ **בבאר שרים** (ח"ד סי' לב אות ה).

וכ"כ **בתשובות והנהגות** (ח"ב סי' מג) שפשוט דכיון דאביו גוי אין מקום לקדיש בשביל אביו אבל אם מתעקש ורוצה שיחיה זכות לאביו לעולם הבא שאומר שהיה מחסידי אומות העולם לא ראיתי מקום למונעו אם אינו גוזל מאחרים שחייבים מדינא, [ועיין **בשו"ת שרגא המאיר** (ח"ז סי' קק"ג)].

אולם דבר נפלא מצאנו **בעיני יעקב** (ברכות סא:) במעשה של ר"ע שנהרג על קידוש ה' כידוע, שאמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה "בכל נפשך" דאע"ג דאין לאדם להביא עצמו לידי נסיון מכל מקום י"ל ר"ע היה מבני בניו של סיסרא מעל ומצינו בסיסרא שהוא לחץ את ישראל בחזקה וכו' והוא היה רוצה לתקן אבותיו ע"ד ברא מזכה אבא אע"ג דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי מ"מ רצה לתקן אותו ע"י קידוש ה' וכו' וע"ז אמר הייתי מצטער כל ימי כדי לקדש ה' המיוחד, וזה שהשיב הקב"ה למלאכי השרת חלקם בחיים דהיינו חלקם לשון רבים שאף אבותיו יהו חלקם בחיים על ידי זה.

איברא **שבספר חסידים** (סי' תשצ) איתא וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל בדינם, ואם אביו ואמו של צדיק החטיאו את הרבים אפילו לבן אין לבקש להיטיב לנשמתן דכתיב "שם רשעים ירקב". מ"מ לכו"ע מותר להתפלל עבור הוריו הגוים שיחיה להם רפואה שלימה, וכמש"כ **בחיים ביד** (סי' לג) על מי שיש לו גוי שהוא סוחר שלו ומרויח עמו ועושה לו טובה והוא חולה, דמותר להתפלל בעדו וכמש"כ בספר החסידים. ומכ"ש לענינו שהגר חייב בהכרת הטוב לאביו הגוי וכמו שהביא **האג"מ** (יר"ד סי' ק) על גיורת שאמה הנכרית חולה שמחויבת לילך לבקרה עם בניה מצד קצת כבוד אם ובזיון.

[נכתב ע"י הרב א.ש. שליט"א]

חיזוק בחודש אלול

כתב במכתב מאליהו (ח"ב עמ' 56) "כל עבודת אלול היא להתלהב ולהרבות במעשי חיזוק, מקצה הרפיון שהיינו בו מקודם אל הקצה השני של ההתחזקות. והנה איתא בשלחן ערוך שבעשרת ימי תשובה יש להרבות בזהירות בדקדוקי מצוות, אף באלה שאינו נוהג בהן בשאר ימות השנה, כגון שלא לקנות פת פלטר וכדו', ולכאורה צריך עיון מה העניין בזה, ומה התועלת בזה אם יודע שאח"כ לא יזהר?

אלא הענין הוא שבזה הורונו חכמינו ז"ל את דרך התשובה, שבהתלהבות גדולה צריך להתחזק ולהרבות במעשים טובים ובדקדוקי מצוות, אף על פי שעדיין אינן לפי מדרגתנו, כי שינוי דרכינו מהקצה אל הקצה יכשיר את לבבנו, ויפתח לפנינו את אפשרות התשובה הנכונה. אחרי "נעשה" של ריבוי המעשים נוכל לבוא אל ה"נשמע". רק בהתחזקות כזאת אפשר לבוא לפני המלך להכנס בשערי התשובה שהשי"ת הכין בחסדיו לאין קץ".

לע"נ הרב מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל

נתרם על"י הרב שניא יעקבסון שליט"א לע"נ אביו עוזיהו בן שאול ז"ל